

Рецензент

Лабацук Оксана Василівна — доктор філологічних наук, професор кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Літературний редактор Людмила Олійник
Художнє оформлення Віктора Стеценка
Дизайнер обкладинки Світлана Бедна

П'ять тисяч прислів'їв та приказок / уклад. Л. В. Вознюк —
П99 Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. — 208 с.

ISBN 978-966-07-3566-8

Пропонована збірка містить 5 000 українських народних прислів'їв та приказок, упорядкованих за темами «Природа», «Господарська діяльність людини», «Взаємини між людьми», «Недоліки та вади людини» і «Прислів'я та приказки на різні теми».

Для шанувальників/шанувальниць народної творчості.

УДК 82-84

Передмова

Українські прислів'я та приказки — складова частина культури народу, його неоцінений скарб, яким він володіє з давніх часів і яким збагачує нові покоління.

Прислів'я та приказки — це стислі, переважно афористичні, художні вислови народу про різні явища та життєві ситуації. Вони є одним з найпоширеніших видів народної поетичної творчості, який побутував ще в сиву давнину і дійшов до нашого часу.

Влучно охарактеризував прислів'я та приказки Микола Гоголь, який сказав: «Струмені самородного джерела народної поезії пробиваються в прислів'ях наших, де видно незвичайну повноту народного розуму, який зумів зробити своїм знаряддям іронію, насмішку, дотепність, влучність живописного споглядання».

Іван Франко назвав прислів'я та приказки «багатим і важким скарбом ... у скарбівні нашої мови ..., її коштовними перлинами», а Максим Рильський порівнював народне слово з дорогоцінним алмазом, який потрібно доглядати, шліфувати, «щоб більше граней у ньому переливалось і виблискувало, відбиваючи все незрівнянне багатство наших днів».

Пропонована збірка містить 5000 прислів'їв та приказок, упорядкованих за темами «Природа», «Господарська діяльність людини», «Взаємини між людьми», «Недоліки та вади людини» і «Прислів'я та приказки на різні теми». У межах кожної теми матеріал класифікований за групами. У групі прислів'я та приказки систематизовані за алфавітом. У посторінкових зносках наведені тлумачення незрозумілих слів. Така структура книги робить її зручною у використанні.

Природа

Аби болото, а жаби будуть.

Земля, гори, поле, ліс

1. Без догляду земля — кругла сиротина.
 2. Дай землі, то і вона тобі дасть.
 3. Грудка рідної землі дорожча за золото.
 4. Земля багата — народ багатий.
 5. Земля дає все і забирає все.
 6. Земля — наша мати, всіх годує.
 7. Земля потребує доброї погоди, доброго насіння, доброго робітника.
 8. Земля чутками повна.
 9. Земля — тарілка, що покладеш — те й візьмеш.
 10. Земля-трудівниця аж парує та людям хліб готове.
 11. Людина без рідної землі, як соловей без гнізда.
 12. На необробленій землі лиш бур'ян росте.
 13. На поганій землі хліб не родить.
 14. На чорній землі білий хліб родить.
 15. На чорній землі жито сіють, а на білій — собаки гавкають.
 16. Про землю піклуйся — золотим зерном милуйся.
 17. Там така добра земля, що дитину посади, то виросла б.
 18. Тебе й сира земля не нагодує.
 19. Хто на землі сидить, той не боїться, що впаде.
 20. Хто про землю дбає, вона тому повертає.
 21. Чия земля, того й сіно.
 22. Чия земля, того й хліб.
 23. Яка земля, такий і хліб.
 24. Як будеш рідної землі триматися, то будеш від неї сили набиратися.
- ◆◆◆
25. Високі гори мають глибокі доли.
 26. Гора має вуха, а ліс — очі.

27. Гора народила мишу.
 28. Гора хоч не родить, та і з хліба не зводить.
 29. Гору хвали, а низ ори.
 30. До гори вийдеш, а з гори зійдеш.
 31. З гори далеко, на гору високо — краще ніяк.
 32. З гори не треба пхати, само піде.
 33. І за горами люди живуть.
 34. Легше з гори, як під гору.
 35. На гору важко, а з гори шпарко.
 36. Нема гори без долини.
 37. Що може вродити камінна гора, коли в ній води нема.

38. Дай полю гною — дастъ хліба вволю.
 39. Не лякайся туманів — виїжджай у поле рано.
 40. Не нашого поля ягода.
 41. Не поле родить, а нива.
 42. Поле працю любить.
 43. Поля, що й курці лапкою ніде ступити.
 44. Степ, поля — розкіш моя.
 45. Там того поля на заячий скік.
 46. У поле мене не бери, і дома не лиши.
 47. У полі *пашня*¹ — як лава.
 48. Усе тес пригодиться, що на полі корениться.
 49. Хто полю годить, тому жито родить.

50. Ліс краде, а поле бачить.
 51. Не май поля за бовдура, а лісу за дурня.
 52. Поле бачить, а ліс чує.

53. Поле видне та глухе, а ліс темний та чуйний.
 54. Поле має очі, а ліс — вуха.
 55. Поле плаче, а ліс скаче.
 56. Як у лісі гукнеш, так і відгукнеться.
 57. Коли листя жовтіє, ліс і поле смуtnіє.

Небо, зорі, місяць, сонце

58. На небо не скочиш, а в землю не закопаєшся.
 59. Нема тієї драбини, щоб до неба дістала.
 60. Рад би небо прихилити, та не хилиться.
 61. Чисте небо не боїться ні блискавки, ні грому.
 62. Як небесна височина, так морська глибина.

63. Аби місяць світив, а зорі будуть.
 64. Пора до двора: сходить місяць і зоря.
 65. Чим темніша ніч, тим ясніші зорі.
 66. Якби можна, зорі з неба брала б.

67. Аби на мене місяць світив, а зорі як схочуть.
 68. Від місяця не зреє пшениця.
 69. Гарно і при місяцю, коли сонця немає.
 70. Кому місяць світить, тому і зорі всміхаються.
 71. Місяць — козацьке сонце.
 72. Місяць — отець¹, звізда² — матка³, сонце — їхнє дитятко.
 73. Молодий місяць не всю ніч світить.
 74. Нема мені ні від сонця, ні від місяця.
 75. Пси виуть, а місяць світить.

¹ *Пашня* — хліб у стеблі, злак.

² *Звізда* — зірка.

³ *Матка* — мати.

76. Світить місяць, та не гріє, тільки в Бога дурно хліб єсть.
- ◆◆◆
77. Весняне сонце — як дівчини серце.
78. Взимку сонце скрізь плач сміється.
79. Доки сонце зійде, роса очі виїсть.
80. Досить одного сонця на небі.
81. За світу до ночі сонце не стуляє очі.
82. І в наше віконце заглянуло сонце.
83. І перед нашими ворітами колись сонце зійде.
84. І сонце всіх не зігріє.
85. І сонце не всі гори освічує, хоч високо ходить.
86. І сонце не рівно світить,
87. Коли сонечко пригріє, то й трава зазеленіє.
88. Не на тебе самого сонце світить.
89. Сонце — батько, а місяць — вітчим.
90. Сонце — на літо, зима — на мороз.
91. Сонце встане, то й ранок настане.
92. Сонце низько, вечір близько, додому далеко.
93. Сонце світить на добрих і на злих.
94. Сонця в мішок не вловиш.
95. Сонця решетом не вхопиш.
96. У зимі сонце, як мачушине серце.
97. Узимку сонце так сміється, що вікна плачуть.
98. Хмарні дні учать нас любити сонце.
- Вода, море, ріка, болото**
99. Ані свяченою водою не від хрестишся.
100. Без води і не туди, і не сюди.
101. Без води й боршу не звариш.
102. Без води каші не звариш.

103. В глибокій воді велика риба.
104. В океані води не зміряєш.
105. Вода — не нива, ні ореш, ні сієш, а не голий ходиш.
106. Вода без плати біжить.
107. Вода в одного бере, а другому дає.
108. Вода в решеті не встоїться.
109. Вода все криє, а береги риє.
110. Вода греблю рве.
111. Вода камінь єсть.
112. Вода ума не мутить та й голови не смутиТЬ.
113. Вода, що скоро збігає, отрути не лишає.
114. Води хоч топитись, та нема де напитись.
115. Глянь у воду та на свою вроду.
116. Де вода, там і біда.
117. З брудної води ще ніхто чистим не вийшов.
118. За водою підеш, то й не вернешся.
119. Звернув воду до свого городу.
120. Зелена трава — недалеко вода.
121. І вода, коли на місці стоїть, то засмерджується.
122. Мала вода — великий шум.
123. Не виливай каламутну воду, доки чисту не знайдеш.
124. Не все *переймай*¹, що по воді пливе!
125. Не спитаєш броду, не сунься у воду.
126. Припав до води, як муха до меду.
127. Пролиту воду назад не збереш.
128. У воді стоїть, а води просить.
129. У каламутній воді рибу ловлять.

¹Переймати — зупиняти те, що рухається, перехоплювати його дорогою.

4995. Як кришталь, біла.
 4996. Як лисому гребінь.
 4997. Як сироті *трясця*¹.
 4998. Як сніг на голову.
 4999. Як сонце грає.
 5000. Ясний, як сонечко.

¹ Трясця — хворобливий стан, за якого людину морозить, кидає то в жар, то в холод.

Передмова	3
Природа	4
Земля, гори, поле, ліс	5
Небо, зорі, місяць, сонце	7
Вода, море, ріка, болото	8
Вогонь, жар, дим, горіння	11
Погода, вітер, хмара, дощ, мороз	14
Гаряче, холодне, тепле, мокре	17
Час, було, буде	19
Минуле, пізнє, раннє	20
День, ніч	21
Весна, літо, осінь, зима	23
Місяці року	28
Дні тижня	33
Господарська діяльність людини	35
Праця	36
Знання, досвід, розум, слово	45
Орати, сіяти, жати	51
Плуг, борона, нива, колос, хліб, урожай	54
Трава, косовиця, стіг, солома	57
Гречка, жито, пшениця, овес, просо	58
Город, горох, буряк, капуста	61
Хрін, цибуля, часник	62

Сад.....	63
Ліс, дерева, кущі	64
Домашнє господарство, двір, хата, господар, господиня	66
Двері, вікна, стіни, поріг, піч.....	71
Предмети побуту	72
Худоба	76
Свійська птиця.....	87
Звірина	88
Птахи	97
Хліборобський календар.....	99
Взаємини між людьми.....	105
Дружба, товаришування	106
Сусідство, кумівство	108
Гостини.....	110
Сімейні стосунки	113
Правда — неправда	120
Щастя — нещастя.....	123
Доля, воля, слава, біда.....	125
Здоров'я, хвороби, старість, смерть.....	127
Недоліки та вади людини	131
Підступність, нещирість, хитрість	132
Про крутіїв, шахраїв.....	136
Скупість, зажерливість	137

Безсовісність, нечесність.....	138
Нахабство.....	139
Про хвальків, задавак, чванькуватих	140
Про базік, брехунів	144
Лінь, недбалість, марнотратство	150
Про злодіїв	156
Про боягузів.....	156
Глузливість, заздрість.....	158
Сварливість, улесливість.....	159
Непривітність, невихованість	160
Впертість.....	162
Про примхливих	163
Про розязв, неохайних	163
Байдужість, безпринципність	169
Про слабодухих	169
Про дурнів	170
Прислів'я та приказки на різні теми	174
На побутові теми.....	175
Кalamбури.....	186
Побажання, вітання, тости	193
Образні порівняння та вислови.....	195